

Briežkopības nozares analīze

Eksperta ziņojums

2011. gads

Sagatavoja biedrība „Savvaļas dzīvnieku audzētāju asociācija”

SATURS

Briežkopības nozares raksturojums	2
Nozares problēmas un ierosinājumi nozares uzlabošanai	6
Briežkopības nozares attīstība pasaulē.....	7

Briežkopības nozares raksturojums

Latvijā briežkopība sāka 1994.gadā, bet kā lauksaimniecības nozare tika atzīta 2002.gadā, kamēr citviet Eiropā, tā bijusi organizēta daudz senāk un atzīta jau 30-40 gadus. Latvijā saimniecības ir galvenokārt orientētas uz briežu gaļas ražošanu, dzīvnieku selekciju, tūrismu un komercmedību organizēšanu. Pēdējos piecos gados nozare attīstās, ik gadu tiek izveidoti trīs līdz četri jauni dārzi.

2000.gadā apvienojoties briežkopības idejas piekritējiem un jau izveidotiem briežu dārzu īpašniekiem, dibināta Biedrība „Savvaļas dzīvnieku audzētāju asociācija” (turpmāk tekstā – SDAA) ar valdes priekšsēdētāju Dr.chem. Daini Paeglīti. D.Paeglītis ir izstrādājis nozares attīstības stratēģiju, vada ciltsdarbu briežkopībā, piedalās likumdošanas veidošanā un attīstīšanā sadarbībā ar Zemkopības ministriju un Lauksaimnieku organizācijas sadarbības padomi, kā arī aktīvi strādā Eiropas briežaudzētāju federācijā (FEDFA). SDAA ir Latvijas Ciltsdarba centra biedrs un veicina savvaļas dzīvnieku pavairošanu, reintrodukciju un genofonda uzlabošanu Latvijas Republikā. Šobrīd SDAA ir 45 biedri.

Ik gadu SDAA rīko starptautiskus pasākumus „Staltbriežu buļļu ciltsvērtības un ģenētiskās kvalitātes noteikšana” un „Dambriežu buļļu ciltsvērtības un ģenētiskās kvalitātes noteikšana”, kā ietvaros tiek vērtēti Latvijas un ārvalstu (Lietuva, Polija, Vācija, Spānija) staltbriežu un dambriežu buļļi pēc to ragu kvalitātes. Latvijas briežu audzētavas šajā konkurencē sistemātiski uzrāda labākos rezultātus, tādējādi veicinot vaislas dzīvnieku eksportu. 2010.gadā Latvijas šķirņu briežu saimniecībās novērtēti vairāk kā 2000 dzīvnieku, no kuriem 1821 dzīvniekam vērtējums punktos bija no 7 – 10 (max.-10), savukārt 2011 gadā jau tika novērtēti 3875 vaislas dzīvnieki, no kuriem 3276 dzīvnieki saņēma vērtējumu 7 punkti un vairāk.

Sākot no 1994.gada briežu dārzu skaits Latvijā ir palielinājies no 2 līdz apmēram 60 briežu dārziem un vairāk kā 40 citu šķirņu dzīvnieku audzētavām, iežogotajos dārzos mitinās tuvu 10 000 dzīvnieku, t.sk. apmēram 6500 staltbriežu, 1650 dambriežu, 500 muflonu, ievērojams skaits mežacūku, stirnu, sumbru, kalnu kazu, vītņuragu kazu, jaku u.c. dzīvnieku. Nepabeigti vai tapšanas stadijā ir apmēram 20 dārzi. Kopējie nozarē investētie līdzekļi sastāda apmēram 2 milj. Ls (investīcijās nav ievērtēti tehnikas, ražošanas un tūrisma ēku vērtība). Briežu audzēšana dārzos ir augstas rentabilitātes lauksaimniecības nozare, kura nodrošina briežu gaļas un ragu ražošanu, medību organizēšanu, kuras atslogo savvaļas briežu populāciju, jo intensīvu medību rezultātā dabā tiek veikta negatīva selekcija, mazvērtīgo zemju izmantošanu lauksaimniecībā, tūrisma attīstības veicināšanu,

nodarbinātības paaugstināšanu, eksportējot iegūto gaļu un ragus, nodrošina ārējas tirdzniecības pozitīvā saldo sasniegšanu un paaugstināšanu Latvijā.

Dzīvnieku skaita izmaiņas pēdējo 6 gadu laikā (no LDC datu bāzes)

Datums	Ganāmpulku skaits	Dzīvnieku skaits	Audzētavu skaits
2006.01.01	25	3346	25
2007.01.01	39	3960	37
2008.01.01	61	5313	51
2009.01.01	59	6184	55
2010.01.01	60	7486	56
2011.01.01	91	9339	60

Latvijā savvaļas dzīvnieku dārzu iežogotās teritorijas pašreiz sastāda ap 6000 hektāru. LR savvaļas dzīvnieku audzēšana kā netradicionālā lauksaimniecības nozare dod iespēju efektīvi lietot lauksaimniecībā tradicionālā nozarē maz piemērotas teritorijas, tādējādi nodrošinot uzņēmējdarbību un jaunas darba vietas laukos.

Pēc darbības mērķa izšķir 3 veidu dārzus, kas atšķiras pēc dārza lieluma, aploku plānojuma, dzīvnieku blīvuma, u.c. rādītājiem:

- *Intensīvas briežu audzēšanas saimniecība* gaļas, vaislas dzīvnieku vai trofejas dzīvnieku audzēšanai.
- *Ekstensīva saimniecība* (dzīvnieku parks) dzīvnieku apskates vai trofeju medību organizēšanai, reprezentācijai. Papildus produkts – gaļa medību vai dzīvnieku skaita regulēšanas rezultātā.
- *Kombinēta saimniecība* – intensīvā briežu audzēšanas zona un parks. Prasa lielākus kapitālieguldījumus, bet iespējams plašāks piedāvāto pakalpojumu klāsts.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, briežkopības nozares attīstību var iedalīt sekojošos virzienos:

- gaļas ieguve;
- vaislas dzīvnieku realizācija;
- medību organizēšana;
- tūrisms.

Briežu dārzos ražoto produktu galvenais noieta tirgus ir vietējais tirgus un eksports uz Krieviju. Par eksportēto briežu gaļu (kautķermeni) audzētājs saņem 5-7 EUR/kg. Vaislas brieži atkarībā no vecuma un dzimuma maksā no 700 - 7000 EUR/gabalā. 2010. - 2011.g. attīstīta vaislas dzīvnieku realizācija vietējā tirgū un eksportā uz Lietuvu un Krieviju. SDAA biedru saimniecību produkcijas realizācijai izveidota kooperatīvā sabiedrība "BG Eksports", kas ļauj briežaudzētājiem vienoti realizēt briežu gaļu vietējā tirgū. Kooperatīvs iegādājies arī mobilo kautuvi, kas ievērojami atvieglo un samazina izmaksas dzīvnieku kaušanai tā biedru saimniecības. „BG Eksports” veicina arī vaislas materiāla realizāciju saviem biedriem.

Kā lielākais briežu gaļas pārstrādes uzņēmums Latvijā, šobrīd minama ir z/s „Zemitāni”, kurā strādā vācu desu meistari un kuri savu produkciju tirgo Rīgā – Spīķeros, veikalā “Desa un co” un “Sky &More”.

Paaugstinoties cilvēku dzīves līmenim, kā arī raksturīgi brīvu cilvēku sabiedrībai, veidojas ļoti atšķirīgi un dažādi pieprasījumi pēc augstvērtīgiem pārtikas produktiem, ar mazu holesterīna un tauku saturu, kā piemēram, medījumiem, kas izceļas ar savu dabīgumu un specifiskajām garšas īpašībām. Meža dzīvnieku gaļa ir pieprasīta restorānos, tai ir arī labas eksporta iespējas. Briežu gaļa ir arī diētisks produkts, kas svarīgi bērnu pārtikas ražošanā. Briežu gaļa ar unikālām funkcionālām īpašībām un uztura vērtībām ir līderis starp liellopu, cūkas un putnu gaļu. Tai piemīt hipoalerģiskas īpašības, salīdzinoši ļoti augsts dzelzs saturs un zems holesterīna līmenis. Briežu gaļas ēdienu izmantošana uzturā pozitīvi iespaido cilvēka veselību. Pētījumi Jaunzēlandē, Austrālijā, Amerikā, Āzijā un citur liecina par to, ka briežu gaļas lietošana uzturā samazina risku saslimt ar onkoloģiskām slimībām par 40%, sirds slimībām par 30 %. Briežu gaļa ir nepieciešama aterosklerozes profilaksei un tiek rekomendēta cukura diabēta slimniekiem un sievietēm reproduktīvā vecumā. Briežu gaļa rekomendējama bērnu pārtikas ražošanai.

Briežu ragi ir viena no nozīmīgākajām medību trofejām un viens no galvenajiem kvalitātes kritērijiem. Ienākumi tiek gūti arī no t.s. mīkstajiem ragiem. Piemēram, Jaunzēlandē un Austrālijā katru gadu mīksto ragu pārdošana sastāda pusi no briežkopju ieņēmumiem. Briežu ragi ir komplekss, kas aug aptuveni 2 cm dienā. Tas ir vienīgais zīdītāju orgāns kas katru gadu pilnīgi atjaunojas. Mīkstie ragi paaugstina fizisko un garīgo vitalitāti, apkaro nogurumu, stresu, satur daudz minerālvielu un vitamīnu. Ragī pastiprina asins atražošanu, cirkulāciju, palielina skābekļa daudzumu organismā.

Pēdējo gadu laikā ir sākta savvaļas briežu zinātniskā izpēte, ko uzsāka latvijas Vides risinājumu institūts 2009. gadā. Lai ilgstošā periodā ievāktu un kartogrāfiski attēlotu informāciju par dzīvnieku pārvietosānos un uzturēšanās vietām, tika izstrādāts projekts “Lielo

pārnadžu pārvietošanās modeļu izveide un analīze, izmantojot attālās izsekošanas metodi”. Šī projekta ietvaros 2010. gadā Amatas mežniecībā 2 briežiem tika iestrādāts GPS uztvērējs.

Staltbriežu populācijas pieaugums ir būtisks rādītājs kas raksturo ne tikai populācijas kvalitāti un kvantitāti bet arī ļauj prognozēt to, kāda populācija konkrētajā reģionā būs pēc 10-20 gadiem. Latvijā par pieauguma tendencēm ļauj spriest Valsts meža dienesta veiktās meža dzīvnieku uzskaites. Ja staltbriežu populācija tiek apmedīta samērīgi, tās reālais pieaugums ir 6-7% gadā. Iepriekšējo gadu pieredze rāda, ka pat pareizi medījot, populācija nepalielinās, vai pat samazinās, ja tiek nomedīts vairāk par 17-18% no esošo dzīvnieku skaita.

Latvijas briežiem ir novērojamas lielas svārstības sezonālās izmaiņās. Pēc bargākām ziemām, dzīvnieka svārstības var atšķirties no svārstības vasaras beigās pat par veselu trešdaļu. Tāpat arī bullis rieta laikā var zaudēt 25-30% sava svārstības. Savu svārstības maksimumu govīs sasniedz 5 gadu, buļļi – 7 gadu vecumā. Latvijas staltbrieži salīdzinājumā ar tipiskiem Viduseiropas, Vācijas, Polijas briežiem ir nedaudz lielāki un smagāki, savukārt atpaliek no Karpatu reģiona briežiem.

Briežu ciltsdarba programmas mērķis - piedāvāt tirgū konkurētspējīgus trofeju un gaļas dzīvniekus. Lai realizētu doto ciltsdarba programmas mērķi, ir noteikti sekojoši uzdevumi:

1. izveidot Latvijas klimatiskajiem apstākļiem piemērotu trofejas dzīvnieku šķirni;
2. palielināt dzīvnieku ragu masu;
3. izkopt ragu formu un žuburainību.
4. izveidot Latvijas klimatiskajiem apstākļiem piemērotu gaļas dzīvnieku šķirni;
5. paaugstināt dzīvnieku ražības rādītājus;
6. palielināt dzīvnieku dzīvmasu.

Par primārajām selekcionējamām pazīmēm tiek noteiktas teļu ātraudzība, dzīvnieka dzīvmasa, cieto ragu masa, ragu forma, atnešanās regularitāte un agresivitāte un/vai paaugstināta stresa jutība.

Nozares problēmas un ierosinājumi nozares uzlabošanai

Galvenā nozares problēma ir tā ka saražotās produkcijas apjoms (gaļa, ragi, medības, dzīvnieki) ir daudz par mazu lai veiksmīgi iekarotu Eiropas tirgu. Lai nodrošinātu briežu audzētāju produkcijas eksportu un konkurētspēju Eiropā, kā arī realizāciju iekšējā tirgū, nepieciešams veikt šādus uzlabojumus:

- veidot vairāk briežu dārzu, audzētavu, palielināt dzīvnieku skaitu, atbalstīt jaunus briežu dārzu veidotājus;
- izveidot vairāk licenzētu briežu gaļas pārstrādes uzņēmumu, kas nestrādā ar cita veida gaļu, tādējādi saglabājot produkta kvalitāti;
- aktīva produkta un tā labo īpašību reklāma, popularizēšana.
- atvieglot prasības gaļas tirdzniecībai (kontrolē, marķējumi u.c.), tādējādi palielinot pārdoto apjomu un samazinot apjomu, kas aiziet pašu patēriņam.
- vajadzētu piešķirt lielākas subsīdijas nozares kopējai attīstībai, līdzīgi kā bija piena lopkopības nozarē.
- izmaiņas likumdošanā:

Medību likumā – jāparedz, ka dzīvnieku nogalināšana iežogotās platībās ir līdzvērtīga dzīvnieku nogalināšanai brīvā dabā un ir pielīdzināma medībām.

Veterinārmedicīnas likumā - jāparedz, ka pie briežu mīksto ragu iegūšanas un dzīvnieka kaušanas nav obligāta vetārsta klātbūtne, kas rada papildus izdevumus audzētājam, bet pietiek ar to, ka to veic apmācīts operators.

Šie noteikumi pašlaik rada papildus izmaksas, kas arī ir viens no traucēkļiem Latvijas audzētājiem iekļauties Eiropas Savienības tirgū, jo citās ES valstīs šie likumi ir briežaudzētājiem labvēlīgāki.

Kļūst aizvien grūtāk kontrolēt arī dzīvnieku un saimniecību skaitu, jo regulāras iežogoto platību pārbaudes, kopš nepastāv 180. MK noteikumi, Valsts Mežu Dienests vairs neveic, atliek vienīgi nejaušās kontroles, ja ienāk kāda sūdzība vai ja īpašnieks prasa papildus atļauju. Turklāt tieši pēdējos gados VMD izsniegtās atļaujas dažkārt netiek realizētas - prasa atļauju, bet dārzus nemaz neierīko.

Briežkopības nozares attīstība pasaulē

Pasaulē vadošās valstis briežkopībā ir Jaunzēlande (1,5 - 1,8 milj. briežu), Ķīna (1 milj.), Austrālija (0,2 milj.), ASV (0,26 milj.), Koreja (0,13 milj.), Kanāda, Taivāna, Anglija, Vācija. Kopējais briežu gaļas patēriņš pasaules tirgū pārsniedz 100000 t gadā. Līderis ir Vācija ar patēriņu tuvu 60000 t briežu gaļas gadā. Mīksto ragu galvenais tirgus ir Dienvidaustrumāzijas valstis, uz kuriem Jaunzēlande eksportē ap 200 – 250 t gadā, kas sastāda pusi no kopējā pieprasījuma. Eiropā briežaudzētāji ir apvienojušies Eiropas briežaudzētāju federācijā FEDFA, kurā šobrīd ir jau 19 dalībvalstis.

Federācija tika izveidota 1990.gadā, un šobrīd apvieno briežu audzētājus no Austrijas, Beneluksa valstīm – Beļģijas un Nīderlandes, Čehijas Republikas, Dānijas, Francijas, Ungārijas, Īrijas, Itālijas, Latvijas, Lietuvas, Norvēģijas, Vācijas, Polijas, Slovākijas, Spānijas, Zviedrijas, Šveices un Apvienotās Karalistes. FEDFA uztur labus sakarus ar visiem locekļiem un ar atbilstošajām iestādēm Briselē ES ietvaros. FEDFA aktīvi palīdz un konsultē par briežu audzētājiem aktuālo ES tiesību aktu īstenošanu, kā arī veicina uzlabojumu ieviešanu briežu audzēšanā un koordinē pasākumus labturības, audzēšanas un slimību kontroles attīstībai, īpaši uzsverot pētniecību. Nesen tā sāka pievērst uzmanību arī nozīmīgākajām mārketinga aktivitātēm. Par dalībnieku var kļūt jebkuras ES dalībvalsts briežu audzētāji, kā arī audzētāji no citām Eiropas valstīm ar pārvaldības komitejas apstiprinājuma. Lai gan katras valsts asociācijām jāturpina būt atbildīgām par savu biedru interesēm, FEDFA ir atzīts kā pirmais kontaktpunkts jautājumos, kas skar briežu audzēšanu Eiropas un starptautiskā mērogā. Federācijas administratīvais birojs ir izveidots Briselē, bet prezidentvalsts tituls rotācijas kārtībā mainās starp dalībvalstīm un šobrīd pieder Austrijai. FEDFA dod būtisku ieguldījumu minētās nozares nākotnes attīstībā un mēģina palielināt šo ietekmi, piesaistot dalībniekus no visām Eiropas valstīm un ārpus Eiropas Savienības.